

15. Справа № 369/4187/16-п Апеляційного суду Київської області. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58859936>.

16. Крет О.В. Інституалізація транспарентності державної влади : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівці, 2010. 20 с.

17. Заброта Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією: адміністративно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 233 с.

18. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

УДК 342.951: (477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-2.24>

РУСНАК Л.М.

ПРАВА ЛЮДИНИ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню поняття та класифікації прав людини у сфері медичної діяльності в Україні, визначення правового статусу, характеристики прав, свобод і обов'язків громадянина у сфері медичної діяльності, забезпечення нормативно-правової бази, проведення масштабних реформ, які поєднували б термінові втручання з очікуваним покращенням у середньостроковій перспективі. Наголошено, що будь-яке право людини в галузі медицини може бути реалізовано тільки тоді, коли воно додатково забезпечується зрозумілим механізмом. Необхідне рішення полягає в наявності підзаконного акта, у якому має бути прописаний механізм здійснення конкретного права людини. Загалом, забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності є системою організаційно-правових засобів, призначених для реального втілення в життя прав людини, закріплених у нормативно-правових актах, присвячених регулюванню медичної діяльності. Визначено, що зміцнення здоров'я населення потребує державної політики, спрямованої на розвиток та інтенсифікацію ресурсів охорони здоров'я, формування відповідної нормативно-правової бази, підвищення ефективності організаційно-функціональної структури медичного обслуговування населення, переорієнтації медичних закладів переважно з лікування на профілактику захворюваності, забезпечення міжвідомчого і міжгалузевого співробітництва. З'ясовано, що в разі захворювання, втрати працездатності й в інших випадках громадяни мають право на одержання медико-санітарної допомоги, що включає комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам із гострими і хронічними захворюваннями, реабілітацію хворих та інвалідів. Зроблено висновок, що для реалізації соціальної функції охорони здоров'я необхідно вирішити питання використання переваг чинників, які впливають на передчасну смертність. Це значною мірою залежить від ефективності національної системи охорони здоров'я та її важливих складових частин, зокрема первинної медико-санітарної допомоги.

Ключові слова: система охорони здоров'я, правовий статус, класифікація прав людини у сфері медичної діяльності, державна політика у сфері охорони здоров'я, медико-санітарна допомога.

The article is devoted to the study of the concept and classification of human rights in the field of medical activity in Ukraine, the definition of the legal status, the characteristics of the rights, freedoms and responsibilities of the citizen in the field of medical activity, the provision of regulatory and legal framework, the implementation of large-scale reforms that would combine urgent intervention with the expected improvement over the medium term. It is emphasized that any human right in the field of medicine can be realized only if it is additionally provided with a clear mechanism. The necessary solution is the existence of a by-law, which outlines the mechanism for the implementation of a specific human right. In general, human rights protection in the field of medical activity is a system of legal and legal means intended for the real implementation of human rights contained in normative-legal acts on regulation of medical activity. It is determined that the promotion of public health requires a state policy aimed at the development and intensification of health care resources, the formation of an appropriate legal framework, improving the effectiveness of the organizational and functional structure of public health services, reorientation of medical institutions mainly from treatment to prevention of morbidity, ensuring interagency and inter-sectoral cooperation. It is revealed that in case of illness, disability and in other cases, citizens have the right to receive health care, which includes a set of special measures aimed at promoting health, improving sanitary culture, prevention of diseases and disability, early diagnosis, assistance to people with acute and chronic illnesses, and rehabilitation of patients and people with disabilities. It is concluded that the implementation of the social function of health care needs to address the benefits of factors that affect premature mortality. This is largely dependent on the effectiveness of the national healthcare system and its important components, in particular primary healthcare.

Key words: *health care system, legal status, classification of human rights in sphere of medical activity, state policy in field of health care, medical and sanitary assistance.*

Вступ. В умовах дії гібридної війни на території нашої держави проблема дотримання прав людини і громадянина постає досить гостро як на окупованих територіях, так і в країні загалом. Сприйняття системою державного управління сукупності ідей, поглядів, переконань, поваги до честі, гідності і прав людини, турботи про її благо, різнобічний розвиток, про створення достойних людини умов суспільного життя розглядається як гуманістичний вимір у системі державного управління. Права на життя, здоров'я, повагу, захист честі, гідності, недоторканність і безпеку в демократично організованому суспільстві визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх утвердження й забезпечення розглядаються як головний обов'язок держави й один з основних пріоритетів державного управління.

Науковці вважають, що правильне трактування термінів, понять і класифікація з питань прав людини на життя й охорону здоров'я як методологічної основи державного управління здорово-охоронною сферою уможливить більш повне їх розуміння як природних і невід'ємних прав людини та громадянина, що мають захищатися державою.

Постановка завдання. Мета статті – більш глибоко і всебічно дослідити конкретні правові явища, розкрити їхню сутність, осмислити глибинні процеси, що відбуваються в них, адже таке дослідження здійснюється не тільки на основі емпіричних даних, але й на базі раніше пізнаного і закріпленого в наукових поняттях суттєвого, необхідного, законномірного для розкриття особливостей прав людини та громадянина у сфері медичної діяльності.

Результати дослідження. Права людини у сфері медичної діяльності – це передбачені міжнародними і внутрішньодержавними нормативно-правовими актами положення, що гарантують людині охорону здоров'я і надання медичної допомоги в разі захворювання. Серед міжнародно-правових документів, що містять положення, присвячені правам громадян у сфері медичної діяльності, необхідно виділити Загальну декларацію прав людини (ухвалена на третій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй резолюцією 217 А (III) 10 грудня 1948 р.), яка проголошує, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і необхідне соціальне обслуговування, що необхідний для підтримки здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, настання старості або іншого випадку втрати коштів для існування від незалежних від неї обставин. Материнство і дитинство надають право на особливе піклування і допомогу. Усі діти, що народилися у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом [5].

Ураховуючи теоретико-правовий поділ права на об'єктивне (встановлене, гарантоване і забезпечене державою) і суб'єктивне (міра юридично можливої поведінки), важливо усвідомити, що запропоноване вище визначення прав людини у сфері медичної діяльності – варіант об'єктивного права. Водночас не менш важливо орієнтуватися в питаннях суб'єктивних прав людини у сфері медичної діяльності. У зв'язку із цим можна дати визначення суб'єктивного права людини у сфері медичної діяльності, під яким розуміють міру можливої поведінки людини, спрямованої на використання норм права, що містяться в законодавстві про охорону здоров'я [6].

У соціально орієнтованій державі, до якої прагне Україна, питанням юридичного забезпечення суб'єктивних прав людини повинна бути приділена особлива увага. Тому, без сумніву, варто погодитися з академіком В. Сальніковим у тому, що будь-яке суб'єктивне право має соціальну цінність настільки, наскільки його можна реалізувати. Здійснення ж конституційних прав, свобод та інтересів для громадян означає можливість вимагати від інших осіб дій, що відповідають змісту реалізованих ними прав [3].

Правовий статус як характеристика прав, свобод і обов'язків громадянина у сфері медичної діяльності має визначені особливості. Виділяють кілька видів правових статусів:

1. Загальний правовий статус громадянина у сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності, характерний для всіх громадян України. Насамперед, без сумніву, ідеться про норми Конституції України, ст. 49 яка визначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно.

2. Спеціальний правовий статус людини у сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в галузі медицини, притаманний окремим категоріям людей (вагітні жінки і матері, неповнолітні, військовослужбовці, громадяни похилого віку, інваліди й ін.). Як приклад варто навести положення р. VII Основ законодавства України про охорону здоров'я «Охорона здоров'я матері та дитини».

3. Індивідуальний правовий статус людини у сфері медичної діяльності – це перелік прав, обов'язків і відповідальності в галузі медицини, властивий конкретному індивідові. Варто зазначити, що індивідуальний правовий статус людини – найбільш динамічний варіант правового статусу, оскільки він залежить від професії, віку, статі людини. Варто зазначити значний ступінь схожості правового змісту індивідуального правового статусу людини і суб'єктивного права людини у сфері медичної діяльності [8].

Як уже зазначалося, велике значення у справі юридичної регламентації медичної галузі має забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності. Справді, будь-яке право людини в галузі медицини може бути реалізовано тільки тоді, коли воно додатково забезпечується зрозумілим механізмом. Ідеальний варіант – наявність підзаконного акта, у якому прописаний механізм здійснення конкретного права людини. Загалом забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності є системою організаційно-правових засобів, призначених для реального втілення в життя прав людини, що містяться в нормативно-правових актах, присвячених регулюванню медичної діяльності. Необхідно розрізняти такі напрями забезпечення прав людини у сфері медичної діяльності:

- нормативно-правовий (створення юридичних документів, що містять механізми реалізації прав громадян);
- організаційний (створення умов, за яких стає можливою реалізація прав громадян);
- фінансово-економічний (збільшення витрат на охорону здоров'я в бюджетах різних рівнів, реалізація цільових програм);
- інформаційний (діяльність засобів масової інформації, спрямована на інформування громадян про свої права) [3].

Розглянемо класифікацію прав людини у сфері медичної діяльності.

Класифікація, що найбільш задовольняє потреби медичного права, є такою:

I. Права людини в галузі охорони здоров'я:

1. Право на охорону здоров'я.
2. Право на інформацію про чинники, що впливають на здоров'я.
3. Право на медико-санітарну допомогу.

II. Права окремих груп населення в галузі охорони здоров'я:

1. Права членів сім'ї.
2. Права вагітних жінок і матерів.
3. Права неповнолітніх.

4. Права військовослужбовців.
5. Права людей похилого віку.
6. Права інвалідів.
7. Права фізичних осіб, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, що проживають в екологічно несприятливих районах.
8. Права осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі, на одержання медичної допомоги.

III. Права пацієнтів:

1. Загальні права пацієнтів.
2. Права пацієнтів в окремих напрямках медичної діяльності (трансплантологія, психіатрія, імунпрофілактика й ін).

Існує також право на медико-санітарну допомогу. У разі захворювання, втрати працездатності й в інших випадках громадяни мають право на одержання медико-санітарної допомоги, що включає комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам із гострими і хронічними захворюваннями, реабілітацію хворих та інвалідів. Лікувально-профілактична допомога надається поліклініками, лікарнями, диспансерами, клініками науково-дослідних інститутів та іншими акредитованими закладами охорони здоров'я, службою швидкої медичної допомоги, а також окремими медичними працівниками, які мають відповідну ліцензію [10].

Сучасні тенденції, що визначають пріоритети державної політики у сфері охорони здоров'я, зумовлені цілями соціально-економічного розвитку країни, якими проголошено сталість економічного зростання, поліпшення добробуту населення, посилення людського потенціалу, підвищення якості медичних послуг і на тлі цього подолання демографічної кризи [1].

Вивчення ефективності практичної медицини свідчить, що майже 50% приросту динаміки тривалості життя забезпечується клінічним профілактичним і лікувальним обслуговуванням. Для реалізації соціальної функції охорони здоров'я необхідно вирішити питання використання переваг чинників, які впливають на передчасну смертність. Це значною мірою залежить від ефективності національної системи охорони здоров'я та її важливих складових частин, зокрема первинної медико-санітарної допомоги. Насамперед потрібно подолати інерційні чинники збільшення смертності в Україні, на негативну дію яких указують статистичні дані. Вивчення й оцінка здоров'я населення на основі медичної й економічної статистики, результатів цільових і соціологічних обстежень мають бути підґрунтям для реформування системи охорони, удосконалення організаційно-економічних форм її функціонування [1].

Зміцнення здоров'я населення потребує державної політики, спрямованої на розвиток та інтенсифікацію ресурсів охорони здоров'я, формування відповідної нормативно-правової бази, підвищення ефективності організаційно-функціональної структури медичного обслуговування населення, переорієнтацію медичних закладів переважно з лікування на профілактику захворюваності, забезпечення міжвідомчого і міжгалузевого співробітництва [1].

Незважаючи на певний прогрес, результати у сфері охорони здоров'я в Україні залишаються дуже поганими. У середньому українці живуть приблизно на 11 років менше, ніж інші європейці. Порівняно із країнами Європейського Союзу приблизно 80% цих «надмірних смертей» припадають на відносно молодий вік – між 15 та 60 роками життя. Основними вбивцями є неінфекційні захворювання, як-от серцево-судинні недуги та рак. У 2016 р. приблизно 85% усіх смертей спричинені серцево-судинними захворюваннями, раком та зовнішніми чинниками, включно з нещасними випадками й отруєннями. Такі кепські результати пов'язані з недостатнім піклуванням населення про своє здоров'я, домінуванням тютюнової й алкогольної залежності, а також – що надзвичайно важливо – з нездатністю наявних медичних закладів ефективно запобігати хворобам, виявляти і лікувати останні. Проблема полягає не у фізичній доступності медичних послуг. Навпаки, в Україні є вже надмірна кількість лікарень і лікарняних ліжок, приблизно на 40% більше, ніж у середньому у країнах Європейського Союзу [2].

Проблема полягає в неефективному розподілі та використанні ресурсів, у десятиліттях недофінансування розвитку галузі та поширенні корупції, що наскрізь пронизала галузь. Україна повинна і може краще дбати про здоров'я своїх громадян. Необхідно вжити термінових заходів для недопущення колапсу системи та відбудови інституційного фундаменту як на центральному, так і на регіональному і місцевому рівнях із метою надання громадянам України якісних медичних послуг, яких вони потребують і заслуговують [2].

Висновки. Зважаючи на велику кількість проблем, що потребують вирішення, необхідно впровадити більш масштабні реформи, які поєднують термінові втручання з очікуваним покращенням у середньостроковій перспективі. Найголовніше полягає в консолідації всіх ресурсів – державних і приватних, національних та міжнародних – навколо єдиної мети: вивести Україну з теперішнього паралічу системи охорони здоров'я [2]. Вирішення цього питання та наступне вдосконалення законодавства із зазначених проблем є важливою тематикою подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Новіков В., Никонюк К. Соціальні наслідки Євроінтеграції України: система охорони здоров'я. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09542.pdf>.
2. Система охорони здоров'я України: час змін. *WORLDBANK*. URL: <http://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2015/04/06/ukraines-health-system-time-for-change>.
3. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/medprav/lectures_stud/uk/stomat/ptn/медичне_правознавство.htm.
4. Ковбасюк Ю. Енциклопедія державного управління : у 8-ми т. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління. Київ, 2011. 748 с.
5. Захист прав людини – найголовніша національна ідея України. *Українська правда*. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f3365b572044/>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
7. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістовна класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 20.
8. Реформа медицини. *Децентралізація влади*. URL: <http://decentralization.gov.ua/reforms/item/id/6>.
9. Реформа системи охорони здоров'я. *Регіональний пакет реформ*. URL: <http://rpr.org.ua/groups-rpr/13reforma-systemy-ohorony-zdorovja/>.
10. Реформування системи охорони здоров'я в Україні : електронний ресурс. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=752:reformuvannya-sistemi-okhoroni-zdorov-ya&catid=8&Itemid=350.